

Maciej Grochowski

Instytut Języka Polskiego PAN

Henryk Misz

1. Biogram

Urodził się 5 maja 1924 roku w miejscowości Wronki, pow. szamotulski, w środowisku drobnomieszczańskim (ojciec był pracownikiem zakładu fryzjerskiego), zmarł 5 maja 1968 roku w Toruniu, po długiej i ciężkiej chorobie. Z powodu wojny, która przerwała jego edukację szkolną, maturę zdał w 1947 roku w liceum dla dorosłych w Inowrocławiu. Studiował filologię polską na UMK, uzyskując tytuł magistra w 1952 roku. W latach 1950–1968 był zatrudniony w Katedrze Filologii Polskiej i w Katedrze Języka Polskiego UMK (od jej utworzenia w 1967 roku) na stanowiskach zastępcy asystenta, asystenta, starszego asystenta, adiunkta i docenta. W latach 1950–1955 był również członkiem zespołu Pracowni Słownika Języka Adama Mickiewicza w Toruniu. Stopień doktora uzyskał w 1961 roku na podstawie rozprawy „Studia nad szykiem wyrazów w zdaniu polskim” (promotor: Halina Turska), a stopień doktora habilitowanego w 1966 roku, na podstawie rozprawy „Opis grup syntaktycznych dzisiejszej polszczyzny pisanej” (1967). W 1967 roku został mianowany docentem i powołany na stanowisko kierownika Katedry Języka Polskiego UMK. Miał wpływ metodologiczny i terminologiczny na pierwsze prace składniowe Teresy Ampel, Andrzeja Otfinowskiego, Marii Szupryczyńskiej, Krystyny Kallas, Edmunda Oberlana i Marii Frankowskiej. Został powołany na promotora w przewodach doktorskich dwóch pierwszych osób, ale uzyskały one stopnie naukowe dopiero po jego śmierci, pod opieką innych językoznawców.

Dorobek naukowy H.M. dotyczy składni i obejmuje 18 pozycji, w tym jedną monografię (habilitacyjną). Pośmiertny wybór prac: H.M. „Studia nad składnią współczesnej polszczyzny pisanej” (Maciejewski, J. (red.) 1981), zawiera przedruki 12 artykułów i pełną bibliografię.

2. Składnia (poglądy, osiągnięcia)

H.M. był strukturalistą, prekursorem dystrybucjonizmu w językoznawstwie polskim; ukształtowała go rodzima składnia tradycyjna (prace Klemensiewicza i Jodłowskiego) i strukturalna (prace Kuryłowicza, Milewskiego, Mirowicza) oraz szkoła praska (prace Mathesiusa).

W dorobku H.M. dominują cztery powiązane wątki tematyczne: 1. szyk i rozczłonkowanie psychologiczne zdania; 2. kryteria wyróżniania i klasyfikacji syntaktemów; 3. tworzenie, klasyfikacja i opis grup syntaktycznych, a także budowa zdania pojedynczego; 4. dodatkowe wyznaczniki intelektualne i ich funkcja w rozczłonkowaniu zdania.

Szyk jest wykładnikiem rozczłonkowania psychologicznego, niezależnego od gramatycznego, a główna zasada szyku polega na wyróżnieniu członu wyjściowego i członu rozwijającego, a w obrębie tego drugiego członu głównego i pobocznego. Człon główny jest nosicielem dominanty treściowej zdania, którą mogą sygnalizować także akcent zdaniowy, kontekst i dodatkowe wyznaczniki intelektualne. Rozczłonkowanie psychologiczne (współcześnie tematyczno-rematyczne) jest wielopoziomowe.

H.M. (1967: 26–31) przez syntaktem rozumie klasę wyrazów i form wyrazowych o jednakowej wartości syntaktycznej, czyli cechach syntaktycznie doniosłych, wykorzystywanych do tworzenia konstrukcji. Syntaktemy związane zależnością bezpośrednią podlegają determinacji klasowej (np. *czytając zasnął*), kategorialnej (np. *stary chłop*) i słownikowej (np. *prawie trup*); pierwsze dwie mają status gramatyczny. W wyniku analizy strukturalnej syntaktemów metodami substytucyjnymi, opisu ich konotacji i dystrybucji, H.M. wyróżnia 17 klas syntaktemów oraz trzy klasy wyrazów i form bez wartości syntaktycznej (jedną z nich stanowią dodatkowe wyznaczniki).

Grupa syntaktyczna to według H.M. (1967: 75–76) połączenie tylko takich syntaktemów, które są składnikami niepredykatywnymi, np. *oficerowie oraz obsługa; zbudowany całkiem na nowo*. Na potrzeby opisu grup H.M. (1967: 108–112) zaproponował metajęzyk składni formalnej. Obejmował on listę jednostek elementarnych, działania na nich oraz formuły odzwierciedlające strukturę grup syntaktycznych. Formuły te służyły zapisom operacji tworzenia, rozwijania i redukcji grup.

H.M. (1968) przeciwstawia syntaktemom dodatkowe wyznaczniki intelektualne (termin Klemensiewicza 1937, 1963; w literaturze składniowej powojennej częściej nazywane partykułami), które mogą łączyć się z różnymi składnikami zdań bez naruszania ich poprawności gramatycznej. Składnik wyróżniony za pomocą wyznacznika staje się nosicielem dominanty treściowej zdania. Nowatorska myśl H.M. polega na powiązaniu funkcji partykuł z rozczłonkowaniem tematyczno-rematycznym.

→ CZĘŚCI MOWY I ICH KLASYFIKACJE, GRUPY SKŁADNIOWE, PARTYKUŁA, SYNTAKTEM, SZYK
→ TERESA AMPEL, ZENON KLEMENSIEWICZ

Najważniejsze prace z zakresu składni

H.M. 1953. „O zdaniach nawiązanych”. *Zeszyty Naukowe UMK. Filologia Polska* 1: 5–18.

H.M. 1956. „Szeregi ze spójnikiem «a» we współczesnej polszczyźnie”. *Język Polski* 36(5): 354–364.

H.M. 1960. „O użyciu spójników «ale», «lecz» w dzisiejszej polszczyźnie”. *Zeszyty Naukowe UMK. Filologia Polska* 2: 53–66.

H.M. 1962. „O współrzędnych konstrukcjach syntaktycznych z elementami korespondującymi”. *Zeszyty Naukowe UMK. Filologia Polska* 3: 11–27.

- H.M., i M. Szupryczyńska. 1963. „Nad zagadnieniem deskryptorów dla niewspółrzędnych grup syntaktycznych dzisiejszej polszczyzny pisanej”. *Zeszyty Naukowe UMK. Filologia Polska* 4: 3–21.
- H.M. 1965. „Rozczłonkowanie polskiego tekstu pisanego na wyrazy ze stanowiska analizy składniowej”. *Zeszyty Naukowe UMK. Filologia Polska* 5: 47–58.
- H.M. 1966. „Jedna z zasad szyku wyrazów we współczesnym zdaniu polskim”. *Zeszyty Naukowe UMK. Filologia Polska* 6: 3–68.
- H.M. 1966. „Szyk «się» w dzisiejszej polszczyźnie pisanej”. *Język Polski* 46: 102–110.
- H.M. 1967. *Opis grup syntaktycznych dzisiejszej polszczyzny pisanej*. Bydgoszcz: BTN.
- H.M. 1967. „Syntaktycznie doniosłe cechy słownikowe”. *Zeszyty Naukowe UMK. Filologia Polska* 7: 17–33.
- H.M. 1968. „Dodatkowe wyznaczniki intelektualne ze stanowiska formalnosyntaktycznego”. *Slavia Occidentalis* 27: 147–151.
- H.M. 1968. „Podstawy klasyfikacji polskich zdań pojedynczych”. *Otázky Slovanské Syntaxe* 2: 221–227.
- H.M. 1981. *Studia nad składnią współczesnej polszczyzny pisanej*, red. J. Maciejewski. Toruń: Wydawnictwo UMK.

Literatura podmiotowa

- Grochowski, M. 2011. „Między składnią semantyczną a asemantyczną, czyli o wpływie Henryka Misza i Zygmunta Saloniego na poglądy składniowe Krystyny Kallas”. *Linguistica Copernicana* 1(5): 301–311.
- Grochowski, M. 2014. „Dorobek Henryka Misza na tle paradygmatów składni polskiej połowy XX wieku”. W *Znaki pamięci. Spuścizna językoznawców polskich drugiej połowy XX wieku*, red. M. Grochowski, i Z. Zaron. Warszawa: Wydział Polonistyki UW, 77–84.
- Kallas, K. 1996. „Henryk Misz (5.V.1924–5.V.1968)”. *Głos Uczelni. Pismo UMK* wydanie specjalne 5(21): 10.
- Klemensiewicz, Z. 1968. „Henryk Misz (5.V.1924–5.V.1968)”. *Język Polski* 48(5): 333–334.
- Maciejewski, J. 1968. „Henryk Misz (5.V.1924–5.V.1968)”. *Poradnik Językowy* 10: 465–468.